

Pojem zjevení a filozofie

(Exegetova pozorování, věnovaná prof. Dr. Heimo Hofmeisterovi k jeho 65. narozeninám)

1.

Dogmatický pojem zjevení patří k základním kategoriím křesťanské teologie. Dokáže obsáhnout celé vtělení spolu s jeho souvislostí s učením o stvoření a pneumatologií. Nyní se pokusíme představit některá pozorování, která mohou sloužit k určení jeho role v rozhovoru křesťanské teologie s filozofií a snad i s jinými kulturami a náboženstvími.

2.1.

Pojem zjevení je teologická abstrakce, kategorie, která zahrnuje vše božské, co není skryto nebo zakázáno. Prakticky jde o větší počet rozměrů křesťanského vyznání a jeho reflexí. Výraz „zjevení“, jehož se od druhého století užívá v dogmatickém smyslu, však pochází z apokalyptiky, kde $\alpha\pi\delta\kappa\alpha\lambda\upsilon\psi\iota\varsigma$ znamená především vidění (Zj 1,1), případně předmětně viditelnou epifanii (1 Pt 5,1; 1 Te 1,7). Pojednání o jeho biblických podkladech jsou utvářena buď jako lexikální a sémantické studie, jež slouží jako kritický protějšek dogmatického pojmu zjevení,⁷⁹ nebo sledují souvislosti, na něž se odvolává pozdější kategorie zjevení (eschatologie a dějiny spásy v Ježíšově zvěsti, Boží tajemství, jež se stalo zjevným, smlouva, Boží slovo atd.), a naznačují tím možný dosah pojmu.⁸⁰

Apokalyptické pojetí zjevení pokrývá v každém případě jen jednu část dogmatického pojmu zjevení, a sice právě tu, která věcně (teologicky) nepatří k jeho bytí. Extatická vidění, epifanie a mantika ztratily v pozdním helénismu svou působivost, a přestože se v nejstarší křesťanské literatuře několikrát objevují, nepatří k rozhodující vrstvě nejstarších křesťanských textů. Nová vlna křesťanského prorokování a apokalyptických zkušeností byla zaměřena

⁷⁹ Např. WILHELM MUNDLE – BURKHARD GÄRTNER – LOTHAR COENEN, *Offenbarung. V: Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament II*. Wuppertal 1970 (2. vyd.), s. 985–993.

⁸⁰ Např. MARCUS BOCKMUEHL, *Offenbarung IV. Neues Testament. V: RGG VI* (4. vyd.), s. 470–473; srv. dogmatickou konstituci *Dei Verbum* II,4–6.

jinak než starší tajuplná religiózní zjevení, jež byla zatížena dvojznačností.⁸¹ Šlo o jednoznačná zjevení, o zjevení v plném smyslu slova.

Zjevení jako dogmatický pojem je často považováno dokonce za alternativu apokalyptické epifanie (vidění božstva, *numen*), protože k epifanii většinou patří nadpřirozené doprovodné jevy (světelná záře, vidění, slyšení, posvátná bázeň – *tremor*),⁸² přičemž zjevením je většinou nepřímé sdělení. Dogmatický pojem zjevení se vztahuje především k dění, které se odehrává v dějinách a je vyzdvíženo teprve svědectvím. Příběhy vyvolené a fixované svědectvím jsou vyprávěny jako příběhy o setkání, obrácení nebo uzdravování, jako příběhy o událostech předcházejících apokalyptickému dovršení,⁸³ často jako příběh o smlouvě mezi Bohem a jeho lidem.⁸⁴ Tomuto dění, jež je jedinečné a kontingentní, je v rámci pojmu zjevení připisována platnost, která zasahuje všechny lidi v nejhlubším rozměru jejich životní orientace a volá všechny příjemce svědectví k rozhodnutí. Někteří významní teologové, jako především Karl Barth, zastávali názor, že vnitřní napětí mezi kontingencí dění a jeho univerzální platností není zjiitelné⁸⁵ a rozhodující, konečné Boží zjevení zůstává připoutáno výlučně k Ježíšovu jménu.⁸⁶

2.2.

Abychom toto napětí mohli interpretovat, musíme problém přesněji popsat:

Zjevení je poznání skutečnosti, jíž příjemce zjevení sám ze své strany nemohl dosáhnout. Člověk, který zažije zjevení nebo se o ně zajímá (terminologie je mu možná cizí, ale zajímá se existenciálně o „věc“, jež je zjevením reprezentována), ví o svém vlastním omezení, to je jeho starost.⁸⁷ Ve světle

⁸¹ MARCO FRENSCHKOWSKI, *Offenbarung und Epiphanie 1* (WUNT 1/79). Tübingen 1975, s. 411.

⁸² OTTO KAISER, *Offenbarung III. Altes Testament*, RGG VI (4. vyd.), s. 467–470.

⁸³ JÜRGEN MOLTSMANN, *Theologie der Hoffnung* (1964). München 1985 (12. vyd.), § I,2.

⁸⁴ PAUL RICOEUR, *Toward a Hermeneutic of the Idea of Revelation* (1976). V: *týž*, *Essays on Biblical Interpretation*. London 1981, s. 73–118, zejm. s. 75–84.

⁸⁵ KARL BARTH, *Kirchliche Dogmatik IV/1*, Zollikon 1961 (2. vyd.), s. 19.

⁸⁶ DIETRICH BONHOEFFER to označil jako pozitivismus zjevení: *Widerstand und Ergebung*. München 1970 (3. vyd.), s. 312; srv. s. 306.312.

⁸⁷ RUDOLF BULTMANN, *Der Begriff der Offenbarung im Neuen Testament* (1929). V: *týž*, *Glauben und Verstehen III*. Tübingen 1960 (3. vyd.), s. 1–34. Zde: s. 4

zjevení odhaluje, že je to jeho vlastní odcizení, biblicky řečeno hřích, jenž stojí u kořene jeho starosti: „Zhřešil jsem proti nebi...“ (Lk 15,18).

S tím souvisí, že se zjevení týká dění, jehož význam předčí jeho místo a čas. To lze interpretovat různě: Bultmann to vysvětluje pomocí analogie: Na smrti přítele je člověku „zjevné“, co vůbec umírání znamená.⁸⁸ To je tzv. exemplární výklad, který dokáže interpretovat jen jednu část právě popsaného napětí mezi konkrétní zkušeností a jeho rozsáhlou platností a neodpovídá zkušenosti jedinečnosti zdůrazňované v novozákonních textech (εφάπαξ – Ř 6,10; Žd 7,27; 10,10).

Křesťanská teologie proto od svých počátků volila reflektovanější formulace. Jelikož však má tento přehled sloužit jen orámování našich pozorování, odvážíme se nyní udělat skok, abychom vynechali dějiny debaty a představili něco ze současné diskuse. Americký teolog John Macquarrie napsal: „...od samého začátku tu Kristus, vtělené slovo, byl v Božím úradku, a dokonce jeho lidství, stejně jako lidství nás všech, se utvářelo v dlouhých obdobích kosmické evoluce (...from the very beginning Christ the incarnate word was there in the counsels of God, and even his humanity, like the humanity of us all, was taking shape in the long ages of cosmic evolution).“⁸⁹ Takové výroky se vypořádávají s vnitřním dilematem pojmu zjevení prostřednictvím jeho obsáhlého orámování, jež přesahuje jednotlivé životy. Zjevení se pak týká události, která jeho příjemcům umožňuje pochopit jejich život v dějinách.⁹⁰ Zjevení je tedy konkrétní, dějinné setkání lidí s věčným Božím záměrem, jehož plné uskutečnění je z lidského pohledu věcí eschatologické budoucnosti.

(V heideggerovském smyslu vidí Bultmann vlastní základ starosti v omezení života smrtí).

⁸⁸ BULTMANN, *Der Begriff der Offenbarung* (viz výše pozn. 7), s. 6.

⁸⁹ JOHN MACQUARRIE, *Christology Revisited*, London 1998, s. 114; Paul Ellingworth pokládá takové christologické tvrzení za prospěšné pro současnou teologickou a filozofickou diskusi (Paul Ellingworth considers such christological statement as fruitful for the present theological and philosophical discussion): J. MRÁZEK – JAN ROSKOVEC (vyd.), *East and South of Chalcedon. V: Testimony and Interpretation. Early Christology in its Judaeo-Hellenistic Milieu* (FS P. Pokorný). London – New York 2004, s. 287–296.

⁹⁰ H. RICHARD NIEBUHR, *The Meaning of Revelation*, New York 1941, s. 109; k podobnému závěru docházejí Eilert Herms, *Offenbarung V*, v: TRE 25, s. 146–210, zde: s. 201 (Podmínky možnosti zjevení jsou analogické prvkům možnosti všech možných poznání), a COLIN E. GUNTON, *A Brief Theology of Revelation*. Edinburgh 1995, s. 53.

V pohledu „shora“ můžeme dokonce říci, že jinak než prostřednictvím lidských dějin, k nimž patří smrt a strach ze smrti, nemohla být věčná Boží vůle v odcizením charakterizovaných celkových dějinách sdělena. Jde totiž o sdělení pro odpovědné lidi, kteří nemají být žádnou vnější manipulací degradováni na loutky. Spor mezi představiteli konstitutivního pojetí Ježíšovy smrti⁹¹ a představiteli ilustrativního nebo exemplárního pojetí je tím relativizován.

Ježíš může být v tomto smyslu pokládán za zjevení pravého, Bohem zamýšleného lidství. Ve své studii *„Extra Christum nulla salus – als Grundsatz natürlicher Theologie“*⁹² argumentuje Eberhard Jüngel: Chápeme-li Ježíše jako Boží zjevení, máme v jeho učení a jednání praktické měřítko toho, co odpovídá Boží vůli. Jde o dějinně dosažitelné konkrétní kritérium autentického lidství, které lze použít ve všech dobách na všech místech. Všechno, co odpovídá Ježíšovu jednání a učení, odpovídá i Boží vůli. To nám pomáhá k orientaci ve světě a může sloužit jako počátek dialogu s jinými kulturami.

Jüngel si je však vědom toho, že analogie k Ježíšovu jednání jako takové neodhalují důvod, který takovému jednání dává kvalitu autentického lidství, zaslíbení a vnitřní sílu.

2.3.

Paul Ricoeur cítil potřebu postihnout pojem zjevení metodickými kroky reflexe. V křesťanské tradici stojí u kořene problémů se zjevením odcizení, jež v celém svém dosahu představuje křesťanský pojem hříchu. Vědomí hříchu však není všeobecně přítomno.

Možné řešení viděl Ricoeur v analýze řeči biblických svědectví o zjevení, v níž metaforické a poetické výrazy reprezentují jeden rozměr skutečnosti, a sice způsobem, který může být podle jejich funkce věcně analyzován. Je třeba je chápat jako řeč svědectví, jehož hermeneutiku načrtl.⁹³ Analyzoval roli svědectví v právní vědě a ve forenzní řeči hebrejské bible a na tomto základě definoval atributy věrohodného svědectví. S ohledem

⁹¹ COLIN E. GUNTON, *The Actuality of Atonement*. Edinburgh 1988 (podle ALISTER E. MCGRATH, *Soteriology*. V: *The Blackwell Encyclopaedia of Modern Christian Thought*. Oxford 1993).

⁹² Poprvé se objevila roku 1977, citováno dle týž, „*Entsprechung Gott – Wahrheit – Mensch*“ (BEvTh 88). München: Kaiser 1980, s. 178–192. Zde: s. 186nn.

⁹³ PAUL RICOEUR, *The Hermeneutics of Testimony* (1972). V: týž, *Essays on Biblical Interpretation*. London 1981, s. 119–154.

na roli svědectví v historické vědě bychom je mohli ještě rozšířit. Svědectví se může stát věrohodným, když je dosvědčovaná „věc“ dosvědčena dvěma nezávislými svědky, když svědectví není vynuceno nátlakem či není spojeno s násilím, když může být podrobena kritickému dotazování a když je kongruentní s jinými informacemi vztahujícími se k této věci a tím je umožněno její pochopení. Hovoříme-li o Božím zjevení v Ježíši Kristu, jedná se o interpretaci celého světa v nesouladu jeho harmonie a odcizení.⁹⁴ Svědectví je jediným možným přístupem k základu pravého lidství a k víře, podle níž má budoucnost.

Ani splnění všech těchto podmínek nemůže příjemci svědectví ušetřit rozhodování, stejně jako výpovědi svědků v procesu nečiní rozsudek soudce nadbytečným. Takové „věci“, které jsou dosažitelné jen skrze svědectví a které nemůžeme jednoduše vzít na vědomí, se týkají rozhodujících rozměrů života a horizontů dějin. Zaujetím postoje k dosvědčovanému zjevení, s nímž je spojeno poznání vlastního omezení a přiznání vlastního selhání, dochází člověk k vlastnímu sebezpoznaní.⁹⁵

Podle hermeneutiky svědectví je jedinečné zjevení v Kristu dosažitelné svědectvím hraničním případem všech dosvědčených významných skutečností, jež jsou přístupné jen skrze svědectví. Tuto tezi se pokusíme podpořit exegetickými pozorováními.

Jak jsme již ukázali, není generalizace zjevení prvním krokem, jde spíše o dodatečnou reflexi působení svědectví a o zpětnou vazbu životní praxe postavené na svědectví. To, co Ježíšovu příběhu odporuje, se nemůže odvolávat na zjevení. To je negativní důsledek Jüngelovy teze. Zpětná vazba musí v tomto ohledu nastat podle pevných měřítek historické kritiky. Jelikož má zjevení své místo a čas v dějinách, je vzpomínka (*ἀνάμνησις, μνημονεύειν, μνημόσυον*) legitimním způsobem jeho uchování. A historická kritika je moderním nástrojem vzpomínání, paměti.

3.

Právě nabídnuté krajně nedostačující a zlomkovité představení problému mělo sloužit jen jako úvod k našemu malému exegetickému příspěvku. Protože Ježíšovo zmrtvýchvstání bývá často líčeno jako epifanie, a přesto

⁹⁴ PETR POKORNÝ, „Ihr Männer von Athen!“, v: týž a Josef B. Souček, *Bibelauslegung als Theologie* (WUNT 100). Tübingen 1997, s. 87–95.

⁹⁵ Srv. BULTMANN, *Der Begriff der Offenbarung* (viz výše pozn. 7), s. 7.12.

tvoří vrchol zjevovacího dění dosvědčeného v Novém zákoně – absolutního, ke spáse lidí dostačujícího zjevení, může analýza výroků o zmrtvýchvstání a jejich interpretací v raně křesťanské literatuře pomoci k profilování dogmatického pojmu zjevení.

3.1.

Hned na začátku je třeba říci, že zvěst o zmrtvýchvstání je známa především ve své kombinaci s výrokem o zástupné Ježíšově smrti (zemřel – vstal z mrtvých; byl vydán – byl vzkříšen, např. Ř 4,25). Oba výroky měly však původně svůj vlastní „Sitz im Leben“ uvnitř křesťanských sborů, jsou autosémantické, to znamená, že každý je sám ze sebe srozumitelný (srv. Mk 4,45, příp. 1K 11,24 [Ustanovení Večeře Páně] s Ř 1,3–4). Vyšší integrující sílu dokázal výrok o zmrtvýchvstání (vyvšení). Výrok o Ježíšově zástupné oběti chybí v některých důležitých vyznáních (Ř 1,3–4; Ko 1,15–20; Apostolicum). Rozdíl je zřetelný: Podle výroků o Ježíšově zástupné smrti se stal Ježíš důležitým **kvůli** své smrti, ve zvěsti o zmrtvýchvstání **přes** svou smrt: „Byl vzkříšen“ značí nový začátek.⁹⁶ Na výrok o zmrtvýchvstání se budeme muset soustředit.

3.2.

K samotným výrokům o zmrtvýchvstání: jedná se o svědectví těch, kteří se setkali s některými událostmi, jež identifikovali jednoznačně jako důsledky Ježíšova zmrtvýchvstání. Zmrtvýchvstání je tedy přístupné jen nepřímou. Pořadí vypadá asi takto:

Nám nepřístupné: zmrtvýchvstání;

jen skrze svědectví přístupná: vidění/úказы;

prokazatelná: svědectví prvních svědků – písemná nebo ústní tradice „apoštolského“ svědectví – současná víra.

Líčení Ježíšova zmrtvýchvstání jako epifanie před nestrannými svědky se objevuje teprve v nekanonickém Petrově evangeliu.

Existenci vidění/úказů je těžké určit. V Mt 28,16–20 je jedna tradice o vidění/úказu literárně zpracována, přičemž Ježíš je představen jako v současnosti přítomný Pán. Není přítomen ve smyslu znovuoživení (tento motiv se objevuje až později a není konstitutivní), nýbrž ve smyslu nové skutečnosti, která souvisí s Božím dosahem (sláva – δόξα) (Ř 6,4). Tak je třeba vnímat také Pavlovo vidění. Slouží ke zdůvodnění jeho pověření (1K 9,1;

⁹⁶ P. POKORNÝ, Der Evangelist Lukas als Interpret älterer Bekenntnistraditionen (NAWG I.2004). Göttingen 2004, s. 3–23.

Sk 9,1–8; 22,6–11; 26,13–18). Příběhy o prázdném hrobě jsou narativními zpracováními velikonoční tradice a jde především o interpretující výroky.

Toto vše vylučuje pojetí zmrtvýchvstání, podle něhož se jedná o zázrak ve smyslu viditelného mirákula – o *ten* zázrak, snad o jediný zázrak, v nějž musí křesťan věřit. Výsledkem zmrtvýchvstání je, že Ježíš je „s námi“ (viz Mt 28,20), on je ten „živý Ježíš“ (TomEv, prolog), on je dosažitelný modlitbou: „Maranatha“ (Náš Pane, přijď!).

Vyznání (svědectví) o Ježíšově nové povelikonoční přítomnosti mezi lidmi, kteří stáli na počátku církve, byla brzy či snad hned o velikonočních uvedena do souvislosti s apokalyptickým zmrtvýchvstáním, jež, podle apokalyptických očekávání, stojí spolu s posledním soudem na konci tohoto a na prahu nového věku. V Ježíšově příběhu byla předjata část eschata. Tím se stalo jasným, že velikonoce otevřely pro všechny lidi nový horizont, že to nebyla pouze věc Ježíšova osobního údělu, jeho individuálního happy endu. V 1Te 1,10 čteme například, že křesťan, který se obrátil k Bohu, se snaží: „...očekávat z nebe jeho Syna, kterého vzkřísil z mrtvých, Ježíše, jenž nás vysvobozuje od přicházejícího hněvu [tj. Božího soudu]“.

Je však velmi pravděpodobné, že apokalyptika nebyla jedinou tradicí, která hrála významnou roli při pojmenování a proklamaci velikonočních zkušeností jako Ježíšova zmrtvýchvstání. Představy o Ježíšovi jakožto o zmrtvýchvstalém Janu Křtiteli (Mk 6,14parr) a víra farizeů ve zmrtvýchvstání (Sk 23,6) dokládají, že zmrtvýchvstání po smrti bylo známou představou.

Velikonoční vyznání je třeba chápat jako svědectví o Božím jednání, neboť výrazy ἠγέρθη, ἐγήγερται předpokládají jako svého činitele Boha (*passivum divinum*), což je někdy nepřímou vyjádřeno: „Bůh... vzkřísil Pána (ἠγείρεν – 1K 6,14; Sk 3,15). To se zjevně předpokládá i při užití slovesa ἀνίστημι (ἀνέστη), protože obě jsou překlady výrazů odvozených od kořene *k-v-m* (viz Mk 5,41n). Výrok o Ježíšově zmrtvýchvstání tedy znamená, že Bůh Ježíše rehabilitoval (ospravedlnil) a vyvýšil⁹⁷ – že Ježíšův život, učení, zvěst, jednání a celý jeho příběh reprezentují Boží vůli v hříšném (odcizeném) světě a v tomto smyslu je Ježíš konečným Božím zjevením, jež má být dále zvěstováno a platí všem lidem.

Poslední, co má v této souvislosti zvláštní význam: Zmrtvýchvstalý „Pán“ (κύριος) je s konkrétním Ježíšem z Nazaretu osobně (ne podle současného „stavu“) totožný: Pavel viděl „bratra Páně“ v Jeruzalémě (Ga 1,19).

⁹⁷ Např. Fp 2,6–11.

Shrnutí: Pozorování zaměřená na počátky christologie zmrtvýchvstání ukázala, že Ježíšovo zmrtvýchvstání není v nejstarší vrstvě svědectví představováno jako mirákulum (epifanie). Ono „jak“ této události, jež bylo nazváno zmrtvýchvstáním, je zastřeno. Ježíšovo vzkříšení z mrtvých potvrzuje svědkům, že Ježíš je uskutečněním Bohem zamýšleného bytí člověka. Jeho nová přítomnost ve zvěstování a ve svátostech je znamením Boží síly, jež působí už nyní v dějinách a jednou, v „absolutní budoucnosti“ bude jednoznačně viditelná.

Pojem zjevení je sice dodatečnou kategorií, avšak odpovídá základnímu zaměření nejstarších literárně fixovaných svědectví.

3.3.

Prvním krokem reflexe, který můžeme sledovat už v Novém zákoně, je, že z Ježíšova zmrtvýchvstání je odvozována osobní naděje. V 1 Te 4,13–18 můžeme sledovat pavlovské zdůvodnění osobní naděje ve smrti na základě Ježíšova zmrtvýchvstání: „Věříme-li, že Ježíš zemřel a vstal z mrtvých, pak také víme, že Bůh ty, kdo zemřeli ve víře v Ježíše, přivede spolu s ním k životu“ (1 Te 4,14; srv. 4,16). Apokalyptické schéma zmrtvýchvstání na konci věků, posledního soudu a proměny je zde prolomeno a pod dojmem velikonoční zkušenosti nově interpretováno.

Z této argumentace se můžeme dovědět, jak se v této souvislosti měnila role tradice o Ježíšově smrti. Nejedná se o to spásné dění, nýbrž o protějšek, fólii zmrtvýchvstání. Tímto způsobem byla integrována soteriologie smírné smrti do christologie zmrtvýchvstání.⁹⁸

Naděje na zmrtvýchvstání lidí je budoucí naděje (Ř 6,1–11; 1 K 15,12–58; 2 K 4,14 aj.).⁹⁹ Z již nastalého Ježíšova zmrtvýchvstání vyplývá zmrtvýchvstání lidí. Současný důsledek Ježíšova zmrtvýchvstání je možnost nového života (Ř 6,4b.6.11), neboť evangelium (po velikonocích se stalo označením velikonočního poselství) je Boží síla (δύναμις), jež vede ke spáse (Ř 1,16): Lidé teď mohou vědět, že to, co Ježíš reprezentuje, má budoucnost, a že ti, kteří ho berou vážně (věří mu), stojí na straně Silnějšího.

⁹⁸ Pavel ve svém učení o ospravedlnění nově interpretoval christologii smírcí oběti, ale v tradicích, které již převzal, je spojení smrt – zmrtvýchvstání doloženo ve výše naznačeném smyslu.

⁹⁹ Ve „velké“ církvi současné pojetí zmrtvýchvstání (Ko 1,12; Ef 2,5n; FilEv NHC II/3,56) nezakotvilo (1K 4,6–13; 2Tm 2,16b–18).

3.4.

Již před Pavlem bylo evangelium o Ježíšově zmrtvýchvstání, podobně jako výrok o jeho zástupné smrti, pokládáno za naplnění zaslíbení Písma (1K 15,3b–4). Pro zmrtvýchvstání bylo obtížné najít důkaz z Písma. Většinou se odkazuje na Oz 6,2, což by však bylo možné jen ve smyslu farizejského výkladu slova. Proto byl později nasazován Ž 16,10 (LXX) (Sk 2,27.31; 13,35.37). Rozhodující bylo v každém případě spojení s ranějšími, písemně fixovanými svědectvími o Božích zjeveních, jež tvoří páteř Písma a jež tak bylo možno považovat za události předcházející zjevení v Ježíši Kristu.

3.5.

Další etapou reflexe velikonočních vyznání je nová představa o Bohu. Bůh Otec je ten, který Ježíše vzkřísil z mrtvých (Ga 1,1). V Ex 20,2 se Bůh představuje takto: „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví“, v Ř 4,24 nebo v 1 Pt 1,21 čteme, že my jako křesťané věříme v Boha, který Ježíše vzkřísil z mrtvých.

Odtud je to jen krůček k novému určení Božího charakteru: Bůh, který křísí mrtvé (2K 1,9; srv. Sk 26,8; Žd 11,19). To už je úplná generalizace velikonočního svědectví.

3.6.

Bylo nutno vyjádřit, že onen obraz Boha je spolehlivý: Výroky o Ježíšovi jako o jednorozeném Božím Synu (Lk 7,12; J 1,14 aj.) naznačují, že Bůh nemá žádného jiného syna, který by snad mohl zjevit jiný jeho charakterový rys. A současně přišly také výroky o Ježíšově stvořitelském prostřednictví (1 K 8,6; Ko 1,15; Žd 1,3; J 1,3.10; Zj 3,14). Jejich funkcí je vyjádřit, že Bůh své mínění nemění a že to, co se v Ježíšově příběhu stalo zjevným, byla jeho vůle, jíž vznikl již tento svět. To je biblický podklad systematických úvah Eberharda Jüngela, které jsme uvedli v 2.2.

3.7.

Současně se zakotvením zjevení v protologické a eschatologické transcendenci¹⁰⁰ se objevil úsudek, podle něhož má Ježíšův příběh na nižší rovině analogie, které se opakují: „Jestliže pšeničné zrno nepadne do země a ne-

¹⁰⁰ „Ježíšovo zmrtvýchvstání stojí tedy v eschatologické perspektivě (Die Auferstehung Jesu steht also in einer eschatologischen Perspektive)“ – WALTER KASPER, *Jesus der Christus*. Mainz 1978 (7. vyd.), s. 181.

zemře, zůstane samo. Zemře-li však, vydá mnohý užitek“ (J 12,24) nebo: „To, co zaséváš, nebude oživeno, jestliže neumře“ (1 K 15,36). Bez konečného zjevení by nebyl vlastní důvod „malých“ opakovaných konkrétních zmrtvýchvstání v Boží stvořitelské moci, jež se projevuje i v – moderně řečeno – „přírodních zákonech“, rozpoznatelný. Také dnešní lidé jsou tím upozorňováni na svou závislost na skutečnostech, jejichž zakotvení leží mimo lidské působení a dokonce mimo bezprostřední poznání.

Všechny právě uvedené závěry fungují prakticky jako logické rozvinutí teze o Ježíšově zmrtvýchvstání, která je pro křesťany vyznáním a pro okolí hypotézou. Jde o rozvinutí, jehož logická struktura odpovídá chronologickému sledu a jež se může stát předmětem věcných rozhovorů křesťanů s jinými lidmi.

3.8.

Předběžný závěr, který se může týkat rozhovoru s filozofií: Vzhledem k řečenému se zmírňuje často formulovaná otázka, zda Ježíšovo povelikonoční působení představuje jedinečné Boží jednání, či je to „jen“ účinek jeho vystupování. Každý růst semene lze považovat za zázrak a na druhé straně lze i Ježíšovo zmrtvýchvstání považovat za důsledek jeho působení, protože zdroj života je vůči nám transcendentní a on právě vztahem k svrchovanému Bohu Otci a Stvořiteli žil. V tomto smyslu lze svědectví o zjevení pokládat za pragmatický počátek orientace ve světě života. Že dobro (a sice i dobro v očích nevěřících) je při zpětném pohledu uznáváno jako červená nit – hlavní linie příběhu dějin i přesto, že násilí a odcizení mají tak velký vliv, je zaslíbením. Podle svědectví víry je takové působení dobra Bohem zaručeno. Je to zázrak a současně pravidlo, které může být odhaleno jen z pohledu jeho jedinečného uskutečnění, zjevení v Ježíši.

Každé hledání smyslu příběhu a každá snaha o autentické sebepochoopení musí tuto možnost konkrétně zažitě eschatologické transcendence brát vážně a vypořádat se s jejími dějinnými projevy v hebrejsko-křesťanské tradici.